

**ЗИКРИ УСУЛҲОИ РОҶЁБИИ
ВОЖАҲОИ АРАБӢ БА ЗАБОНИ****АНГЛИСӢ (дар мисоли як
фарҳангномаи этимологии
Уолтер Уилям Скит)****Ҳомидова Зарринахон Мирзотоҳировна,**
муаллими кафедраи фонетика ва лексикологияи
забони англисии факултети забонҳои хориҷии
МДТ “ДДХ ба номи академик Б. Гафуров”
(Хучанд, Тоҷикистон)**О ПУТЯХ ПРОНИКНОВЕНИЯ
АРАБСКИХ СЛОВ В
АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК (на
примере этимологического
словаря Уолтера Уильяма Скита)****Хомидова Зарринахон Мирзотоҳировна,**
преподаватель кафедры фонетики и лексикологии
английского языка факультета иностранных
языков ГОУ “ХГУ имени академика Б. Гафурова”
(Худжанд, Таджикистан)**ON THE PATHWAYS OF ARABIC
WORDS INTO THE ENGLISH
LANGUAGE (based on Walter
William Skeat's etymological
dictionary)****Khomidova Zarrinakhon Mirzotokhirovna,** lecturer in
the department of Phonetics and Lexicology of the
English language, faculty of foreign languages under
the State Educational Institution “ Khujand State
University named after academician B. Gafurov”
(Khujand, Tajikistan) **e-mail:** zarrina.homidova@bk.ru

Усулҳои интиқоли калимаҳои иқтибосии арабӣ ба таркиби лугавии забони англисӣ аз назари профессори забони англосаксонии Донишгоҳи Кембриҷ Уолтер Уилям Скит баррасӣ шудааст. Дар “Фарҳанги этимологии забони англисӣ”-и У. У. Скит беш аз 150 иқтибоси арабӣ дар ифодаи мафҳумҳои мухталиф ба кор рафтаанд, ки онҳоро аз ҷиҳати тарзи воридшавиашон ба ду даста: бевосита ва бавосита ҷудо кардан мумкин аст. Аз таҳлил бардоште ба даст омадааст, ки қисми бештари ин навъи иқтибосҳо ба забони англисӣ ба воситаи забонҳои дигари дунё роҳ ёфтаанд. Аз байни забонҳои миёнарав нақши забонҳои испанӣ ва фаронсавӣ хеле калон буда, сабаби он ба ҳодисаву воқеҳои даврон вобаста аст. Таҳлил нишон додааст, ки баъзе иқтибосҳои арабӣ тавассути як забони миёнарав, дигаре ба воситаи ду, се, ҳатто чаҳор забон ба таркиби лугавии забони англисӣ интиқол гардидаанд.

Калидвожаҳо: таркиби лугавии забон; иқтибосҳои арабӣ; иқтибосҳои бевосита ва бавосита; забони англисӣ; забонҳои миёнарав; У.У. Скит; фарҳангнома; ҳисоби омӯрӣ; маъноҳои мухталиф; забонҳои испанӣ ва фаронсавӣ

Анализируются методы интеграции арабских заимствований в лексическую систему английского языка через призму научных трудов Уолтера Уильяма Скита, профессора англосаксонского языка Кембриджского университета. На основе «Этимологического словаря английского языка» У. У. Скита было выявлено более 150 лексических единиц арабского происхождения, которые используются для выражения широкого спектра разнородных понятий. В зависимости от путей проникновения в язык-рецептор данные заимствования были классифицированы на две группы: на **прямые и опосредованные**. **Проведенный анализ позволяет сделать вывод**, что подавляющая часть исследуемых заимствований проникла в английский язык **опосредованно**, то есть через другие языки мира. Среди языков-посредников **наиболее значимая роль принадлежит испанскому и французскому языкам**, что обусловлено комплексом исторических причин и экстралингвистических факторов соответствующей эпохи. **Результаты анализа свидетельствуют**, что трансляция арабских заимствований в лексическую систему

английского языка осуществлялась по разным траекториям: если одни единицы проникли через **один язык-посредник**, то другие прошли последовательную цепочку через **два, три и даже четыре языка**.

Ключевые слова: лексическая система языка; арабские заимствования; прямые и опосредованные заимствования; английский язык; языки-посредники; У.У. Скит; этимологический словарь; статистический анализ; разнородные понятия; испанский и французский языки

The article analyzes the method of integrating Arabic loanwords into the English lexical system through the lens of the scholarly works of Walter William Skeat, Professor of Anglo-Saxon at the University of Cambridge. Based on W. W. Skeat's «An Etymological Dictionary of the English Language», the author identified over 150 lexical units of Arabic origin used to express a wide range of diverse concepts. Based on the routes of entry into the recipient language, these loanwords were classified into two groups: direct and indirect. The analysis leads to the conclusion that the vast majority of the loanwords under study entered English indirectly—that is, through other languages. Spanish and French play the most significant role among intermediary languages, a fact attributable to a combination of historical reasons and extralinguistic factors characteristic of the era in question. The analysis indicates that the transmission of Arabic loanwords into the English lexicon followed diverse pathways: while some items entered via a single intermediary language, others passed through a sequential chain involving two, three, or even four languages.

Key-words: lexical system of a language, Arabic borrowings, direct and indirect borrowings, the English language, intermediary languages, W. W. Skeat, etymological dictionary, statistical analysis, semantic variation, Spanish and French languages

Мувофиқи қайди муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ аз қадимулайём дар байни забонҳои ҷаҳон додугирифтӣ унсурҳои луғавӣ вучуд дошта, ба туфайли чунин робита таркиби луғавии ҳар кадом забон такмил ёфтааст. Албатта, ин гуна равобити байни ду ё зиёда забон ба ҳамдигар монанд набуда, дар байни гурӯҳе аз онҳо алоқаи зич, дар қисми дигар робитаи на чандон қавӣ ба назар мерасад. Инро чунин исбот кардан мумкин аст, ки аз баъзе забонҳо ба дуюмӣ ё сеюмӣ микдори зиёди калимаҳо иқтибос шудааст, аз ҳиссаи дигарашон ба забонҳои ғайр теъдоди ками чунин унсурҳои луғавӣ роҳ ёфтаанд. Дигар ин ки баъзе забонҳо дар муддати мавҷудияти худ ба ду-се забон, вале бархе дигар ба чандин забони дунё таъсири амиқ гузоштааст. Яке аз забонҳое, ки таъсири он ба аксари забонҳои ҷаҳон мушоҳида мешавад, арабӣ аст, ки дар гули ҳазорсолаҳо калимаву ибораҳои фаровони он ба гурӯҳи калони забонҳои дигар интиқол ёфтааст. Чунин хусусияти забони номбурдари дар назар дошта профессор Ҳ. Маҷидов навиштааст: «Дар таърихи инкишофи забонҳои олам кам забонро пайдо кардан мумкин аст, ки ба забонҳои дигар дар муддати беш аз ҳазор сол пайваста таъйиқ оварда, ба онҳо беист калима дода бошад. Яке аз ҳамин гуна забонҳо... забони арабӣ мебошад» [8, с. 105].

Вобаста ба ин масъала бояд гуфт, ки агарчи доир ба таъсири забони арабӣ ба таркиби луғавии забонҳои олам чи аз ҷониби забоншиносони ватанӣ [1; 2; 7; 10; 13; 16] ва чи хориҷӣ [4; 5; 11; 12; 14; 16] осори таҳқиқии арзишманд ба таъъ расида бошад ҳам, ҳанӯз як қатор самтҳои нокушудаи ин масъала мисли усулҳои мутобиқати ин гурӯҳи калимаҳо, зуҳури маъноҳои нави чунин унсурҳои луғавӣ дар забони вомирифта, сабабҳои хусусияти сершаклиро доро шудани онҳо ва монанди инҳо интизори таҳқиқи амиқу доманадор аст.

Яке аз забонҳое, ки дар таркиби луғавии он дар қатори иқтибосҳои забонҳои мухталиф гурӯҳи калони вожаҳои арабиасл мушоҳида мешавад, забони англисӣ аст.

Таҳлили муфассали роҳёбии иқтибосҳои арабиро мо дар алоҳидагӣ таҳлил хоҳем кард, дар ин мақола танҳо хусусиятҳои шарҳи этимологии онҳоро аз назари донишманди тавоноӣ

таърихи забони англисӣ ва фарҳангшинони британиягӣ, профессори забони англосаксонии Донишгоҳи Кембриҷ Уолтер Уилям Скит (тав. 21-уми ноябри соли 1835-ум – ваф. 6-уми октябри соли 1912-ум) ба риштаи таҳлил кашида, тафсириҳои додаи ӯро бо маводи “Фарҳанги забони тоҷикӣ” [18] ва “Фарҳанги вожаҳои хориҷӣ” [15] муқоиса кардани ҳастем.

“Фарҳанги этимологии забони англисӣ”-и У. У. Скит яке аз аввалин луғатномаҳои этимологӣ ба шумор меравад, ки дар он таърихи унсурҳои луғавии дар забони англисӣ вучуддошта шарҳу тафсир дода шудааст.

Тибқи ҳисоби мо, дар фарҳангномаи мазкур дар радифи воҳидҳои луғавии забонҳои дигари олам 152 адад калимаи иқтибосии арабӣ мавриди таҳлили муаллиф қарор гирифтааст. Шиносой бо хусусиятҳои тафсири унсурҳои луғавӣ нишон дод, ки У. У. Скит дар раванди пажӯҳиши таърихи баромади ҳар кадоми онҳо роҳи пурпечутоби вурӯдашонро ба таркиби луғавии забони англисӣ зикр кардааст. Шиносой бо усулҳои шарҳи муаллиф моро водор намуд, ки онҳоро ба дастаҳои зерин ҷудо намоем:

Дар 37 маврид У. У. Скит танҳо арабӣ будани унсурҳои луғавиро зикр намуда, аз нишон додани роҳи тайкардашон худдорӣ кардааст. Чунин калимаҳо аз рӯи маънояшон мухталиф буда, қисми бештарашон ифодакунандаи номи пеша ва вазифаю мансабҳои давлативу динӣ мебошанд. Ба қатори ин гуна унсурҳои луғавӣ *cadī* “қозӣ” [p. 71]¹, *tmir* “амир” [p. 163], *fellah* “фаллоҳ, киштибон” [p. 182], *imam \ imaum* “имом” [p. 255], *moonshee* “муншӣ”, “дабир, котиби моҳир; котиби девони давлатӣ” [p. 334; 18, қ. 1, с. 738], *muezzin* “муаззин”; “азонгӯӣ, даъваткунанда ба намоз, сӯфии масҷид” [p. 338; 18, қ. 1, с. 708], *mufti* “муфти”, “он кӣ пеш аз ҳукми қозӣ дар бораи раво ва ҷоиш будани он ё ин як ҳукм аз рӯи шариат фатво мебарорад; фатводиханда” [p. 339; 18, қ. 1, с. 780], *omrah* “умаро, ҷамъи амир” [p. 359], *sheik* “шайх” [p. 480] ва ғайраҳо мебошанд.

Унсурҳои луғавии *alcoran* “Қуръон” [p. 11], *hadji \ hajji* “ҳочӣ” [p. 228], *islam* “ислом” [p. 268], *Koran* “Қуръон” [p. 281], *moslem* “муслим, мусулмон” [p. 336], *ramadan* “рамазон” [p. 430], *jinn* “ҷин” [p. 273] ва монанди инҳо дар ифодаи мафҳумҳои динӣ омадаанд.

Ҳамин тавр, чанде аз ин гуна калимаҳо дар ифодаи номи нӯшокиҳо [мисли *arrack* “арақ” - p. 25], *sherbet* “шарбат” [p. 481], маводди кимиёвӣ ва мадхушкунанда [чун *alkali* “намак”, арабӣ қалӣ - p. 12], *hashish \ hasheesh* “ҳашиш”; “моддаи беҳис ва масткунанда, ...банг, чарс” [p. 232; 18, қ. 2, с. 739], макон, ҷой, манзил [монанди *harem* “ҳарамсаро” - p. 232], *sofa* “суффат, суффах” [p. 499], *wadi* “водӣ” [p. 596], асбобу анҷом [*hookah \ hooka* “ҳукқа, сандуқчаи ҷавохирот” - p. 245], *simoom* “симом, самма, сарпӯш, даҳантикқӣ” [p. 486], ҳайвонот [мисли *ghoul* “ғӯл, ғавл” - p. 211], *jerboa*, [арабӣ ярбуъ “муши даштӣ, калламуш” - p. 272], номи ашхос [монанди *Mahdi* - p. 308], *Mohammedan* [p. 332] ба қор рафтаанд.

Ин гуна унсурҳои луғавӣ метавонанд ифодакунандаи мафҳумҳои дигари гуногун бошанд, ки ба қатори онҳо метавон *attar of roses* “атр” [p. 30], *hegira* “ҳаҷр” [p. 236], *Jeered* “ҷарид”, “танҳо, он кӣ ба танҳои қор мекунад” [p. 272], *salaam / salam* “салом” [p. 460], *zariba / zareeba* “зариба”, “андоз, хироч, бочу хироч” [p. 622] ва ғайраҳоро дохил қард.

Аз як решаи арабӣ метавонад чанд калимаи дигар пайдо шавад. Чунончи, дар забони арабӣ унсури луғавии **самт** мавҷуд аст ва аз он дар забонҳои дигар, тибқи ишора У. У.Смит, вожаҳои *azimuth* [p. 34], *zenith* [p. 622] пайдо шудааст.

Ин гурӯҳи унсурҳои луғавӣ метавонанд ба яке аз забонҳо ба якҷанд маънояшон ворид гарданд, ё пас аз ба он забон роҳ ёфтани маъноҳои дигари нав касб кунанд, ё ки танҳо ба

¹ Skeat W. W. A Concise Etimological Dictionary of the English Language [Text] / W. W. Skeat. Oxford University Press. 1967. – 688 p. Азбаски ҳамаи мисол аз ҳамин нашр аст, минбаъд танҳо саҳифаи онҳо зикр хоҳад шуд.

хамон як маъноӣ аслияшон истифода шаванд. Масалан, калимаи арабиасли **хукқа** дар забони тоҷикӣ хусусияти сермаъноӣ касб карда, дар ифодаи маъноҳои : “1) куттичаи ҷӯбин, куттича; сандуқчаи ҷавохирот; 2) киноя аз даҳани ёр; 3) куттии найрангбозон; найранг” [18, ҷ. 2, с. 761] мустаъмал аст, дар ҳоле ки дар забони англисӣ дар шакли hookah \ hooka [p. 245] танҳо ба маъноӣ аввал истифода мешавад.

Мувофиқи қайди У.У.Скит иқтибосҳои арабӣ бештар ба воситаи забонҳои дигари миёнарав ба таркиби луғавии забони англисӣ роҳ ёфтаанд. Мутобик ба шарҳу тафсири фарҳангшиноси номбурда ин гуна калимаҳо аз рӯи он ки ба тавассути чанд забони миёнарав ба забони англисӣ ворид шудаанд, ягона набуда, як қисмашон ба воситаи як забон ва ҳиссаи дигарашон ба тавассути якчанд забон ба таркиби луғавии забони англисӣ дохил гардидаанд. Чунончи, ҳиссае аз онҳо ба воситаи забони фаронсавӣ, бархе дигар ба тавассути забони форсӣ, дастаҳои сеюмашон ба туфайли забонҳои лотинӣ, португалӣ, испанӣ, итолиёвӣ, туркӣ, ҳиндӣ ва ғайраҳо вориди забони англисӣ шудаанд.

Аз байни забонҳои мазкур баъзеяшон монанди фаронсавию испанӣ вазифаи забони миёнаравро бештар иҷро кардаанд, боқимонда дар ин вазифа камтар нақш доранд. Масалан, калимаҳои зерини арабиасл ба забони англисӣ тавассути забони фаронсавӣ ворид шудаанд: admiral “амирулбаҳр” [p. 6], assassin “ҳашиш” [p. 28], bedouin “бадавӣ”; “бодиянишин, саҳрогард, кӯчманҷӣ” [p. 44; 18, ҷ. 1, с. 126], burnouse \ burnoose “бурнус”, “1) боронӣ, матои пашмини ғафси сафедранги кулоҳдор; 2) дар қадим либоси васеи занонаи остинфарох” [p. 68; с. 94], calif \ caliph “халафа \ халифа” [p. 72], camlet “ҳамла”, “ҳучум, ...тохтутуз, якбора тохтан ба душман” [p. 73; 18, ҷ. 2, с. 725], carob “каppуб” [p. 77], civet “забод”, “моддаи мушкмонанд, ки аз гурбаи ёбӣ ҳосил мешавад” [p. 92; 18, ҷ. 1, с. 424], fardel “фардах” [p. 180], jar-2 [p. 270-271], lute – 1 “уд”, “асбоби мусиқӣ”, “як навъ асбоби торноки мусиқӣ; барбат” [p. 306; 18, ҷ. 2, с. 384], rebeck “рабоб, рабоба(т)” [p. 435], saffron “заъфарон”, “1) гиёҳе, ки гулҳои зарди хушбӯӣ дорад ва ба хӯрок барои таъму рангу бӯӣ ба кор бурда мешавад; 2) маҷ. чизи камёб ва қиматбаҳо” [p. 460; 18, ҷ. 1, с. 445], sultan “султон” [p. 529] ва монанди инҳо.

Сабаби ҳамчун забони миёнарав бештар нақш доштани забони фаронсавӣ дар интиқоли калимаҳои арабӣ ба забони англисӣ дар тули асрҳои XI-XIV, яъне 300 сол ҳамчун забони расмии Англия ҳисоб ёфтани лаҳҷаи нормандии фаронсавӣ вобаста аст [3, с. 115].

Чунонки қайд гардид, дар интиқоли иқтибосҳои арабӣ забони испанӣ низ то андозае ғаъл буда, ба тавассути он ба таркиби луғавии забони англисӣ арабизмҳои arsenal “анбори силоҳ” [p. 28], atabal “ат-табл”, “нақора, духул” [p. 29; 18, ҷ. 2, с. 294-295], bonito [“байина – далели ошкор; гувоҳи исботи муддао, хуччати возеҳ” - p. 55; 18, ҷ. 1, с. 133], caraway \ саггарау “карвӣ”, “туҳми як навъ гиёҳест, ки ба рӯи нон мепошанд, зираи румӣ” [p. 76; 18, ҷ. 1, с. 540], dragoman “тарҷумон” [p. 151], minaret “манора” [p. 327] ворид шудаанд.

Ба ин тарик, барои роҳёбии иқтибосҳои арабӣ ба забони англисӣ вазифаи миёнаравиро забонҳои дигар низ монанди **форсӣ** [hourī, форсӣ ҳурӣ, хуро, хур, арабӣ ҳавро; “хурӣ, зани бисёр хушрӯӣ дар ҷаннат, ки гӯё насиби муъминон хоҳад шуд” [p. 248; 18, ҷ. 2, с. 760], mussulman, форсӣ мусулмон, арабӣ муслим [p. 341], sophy “сӯфӣ -p. 502], **туркӣ** [coffee “қаҳва” - p. 98], rakī, туркӣ роқӣ, арабӣ арақ [p. 430], **ҳиндӣ** [houdah \ howdah, ҳиндӣ haudah, арабӣ ҳавдаҷ; “тахти равон, қачовае, ки ба асп ё шутур баста, ба дарунаш нишаста сафар мекунад; аморӣ” -p. 247; 18, ҷ. 2, с. 711], nabob “ноиб”, “ҷонишин, муовин, қоиммақом; вакил” [p. 343; 18, ҷ. 1, с. 865], **лотинӣ** [alcohol, арабӣ ал-куҳл - p. 11], **португалӣ** [albacore - p.10] иҷро кардаанд.

Ҳисоби омӯрӣ нишон дод, ки миқдори ин гуна калимаҳо 35 адад буда, аз он 16 ададашон ба тавассути забони фаронсавӣ, 5 адад ба воситаи забони испанӣ, 3 адад ба тавассути забони форсӣ, 3 адади дигар ба воситаи забони итолиёвӣ ба таркиби луғавии забони англисӣ роҳ ёфта, ин гуна забонҳои дигар 1-2-ададиро ташкил медиҳанд.

Мушоҳида, таҳлил ва муқоисаи миқдори иқтибосҳои арабие, ки ба тавассути ду забони миёнарав ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид шудаанд, низ кам нест. Теъдоди бештари ин гуна калимаҳо ба воситаи ду забон- испанӣ ва фаронсавӣ ба забони англисӣ роҳ ёфтаанд, яъне гурӯҳе аз калимаҳои арабӣ нахуст ба забони испанӣ, баъд ба фаронсавӣ ва ниҳоят ба англисӣ интиқол ёфтаанд. Тибқи ишораҳои У.У. Скит унсурҳои луғавии alcove [p. 11], amber “анбар, моддаи муммонанди хокистарранги хушбӯ аз моҳии анбар (кашалот) гирифташуда” [p. 14; 18, қ. 1, с. 66], cipher, арабӣ шифр [p. 91], cotton -1, 2, арабӣ қутн, “пахта, пунба” [p. 114; 18, қ. 2, с. 707], cubeb “кабоб”, “гӯшти бирён (маҳсусан дар оташ)” [p. 122; 18, қ. 1, с. 523], garble “ғирбол”, “парвезан” [p. 207; 18, қ. 2, с. 652], giraffe “заррофа”, “шутурговпаланг, шутурпаланг” [p. 213; 18, қ. 1, с. 441], mask \ masque “масҳара” [p. 317], mosque “масҷид” [p. 336], nadir, арабӣ назир [p. 343], ogee \ ogive “авҷ”, “1) рифъат, баландӣ, фавқ; баландтарин нукта ё дараҷаи чизе; 2) маҷ. осмон” [p. 356-257; 18, қ. 1, с. 37], realgar, арабӣ rahj al ghār: rahj “борут”, ghār “маъдан” [p. 434], ream, арабӣ рисма(т), чамъаш ризам [p. 434-435], saker, арабӣ сакр “боз, шохин” [p. 460; 18, қ. 2, с. 224], sumach, арабӣ суммоқ “меваи туршмазаи қарақотмонанд, ки кӯфтаву соидашудаи онро ба хӯрок меандозанд” [p. 529; 18, қ. 2, с. 273], tabby, арабӣ ‘ūtābī [p. 538], syfir \ sigfir “шароб” [p. 538], tabour \ tabor “танбӯр” [p. 538], talk “талқ”, “1) як навъ санги сафедранги қабат-қабат аст, ки дар оташ намесӯзад; талқ; 2) шароб, май” [p. 540; 18, қ. 2, с. 314], tamarind, арабӣ тамр “хурмо” [p. 540] намунаи ин гуна иқтибосҳо маҳсуб мешаванд.

Чанде аз иқтибосҳои арабӣ нахуст ба забони итолиёвӣ фаронсавӣ интиқол гардида, баъдан ба забони англисӣ роҳ ёфтаанд. Воҳидҳои луғавии arabesque [p. 23], benzoin “бензин” [p. 46], magazine, арабӣ маҳозин, маҳзан “маҳозин чамъи маҳзан, дорои маъноҳои: 1) ҷои ганҷ ниҳодан, хизона, ганҷ; 2) анборча, мадон” [p. 307; 18, қ. 1, с. 658, 659], sequin, арабӣ сикка (т) [p. 475] мисоли ҳамин гуна иқтибосҳо мебошад.

Дар таркиби луғавии забони англисӣ калимаҳои арабие низ дучор мешаванд, ки ба тавассути забонҳои **юнониву лотинӣ** [gypsum, арабӣ ҷибс - p. 227; sagacen, арабӣ шарқин, шарқӣ - p. 463], **форсиву ҳиндӣ** [nizam “низом” - p. 349; sicca, арабӣ сикка, сакк “пули зарбшудаи филизӣ” - p. 484- 485], **туркиву фаронсавӣ** [seraskier “сараскар” - p. 476; zero, арабӣ сифр “нол” - p. 622], **малайзиягиву итолиёвӣ** [monsoon “мавсим” - p. 333] роҳ ёфтаанд.

Аз ҳисоби оморӣ бармеояд, ки дар маҷмӯи миқдори ҷунин иқтибосҳо 37 ададро дар бар гирифта, аз онҳо 26 ададаш ба воситаи забонҳои испаниву фаронсавӣ, 5 адад ба тавассути забонҳои итолиёвӣ фаронсавӣ ва боқимонда ба воситаи забонҳои юнониву лотинӣ, форсиву ҳиндӣ, туркиву фаронсавӣ, малайзиягиву итолиёвӣ ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид гардидаанд.

Таҳлили ҷунин иқтибосҳои арабӣ нишон дод, ки баъзеи онҳо мақоми калимаҳои сайёхро касб карда, қабл аз духулашон ба забони англисӣ ба чандин забон роҳ ёфтаанд. Ҷунин роҳи тулонии иқтибосшавияшон боис гардидааст, ки бархе аз онҳо қиёфаи аслии худро аз даст дода, ба таври шинохтанашаванда дигаргун шудаанд. Ҳамин хусусияти ин гурӯҳи калимаҳоро дар назар дошта профессор Ҳ. Мачидов навиштааст, ки онҳо “...дар давраҳои мухталифи инкишофи худ ба забонҳои дигари олам ворид шуда..., бисёр вақт ба тағйироти ҷиддии овозӣ ва маъноӣ дучор гардида, ба унсурҳои таркибии он забон табдил ёфтаанд... Аз ин гурӯҳ калимаҳои зиёде саёхати худро ба забонҳои дигар боз ҳам идома медиҳанд” [9, с. 224].

Ҳамин усули иқтибосро бархе унсурҳои луғавии арабӣ тай карда, пеш аз интиқолашон ба забони англисӣ аввал ба се забони дигари дунё ворид шуда, ниҳоят ба англисӣ роҳ ёфтаанд. Ҷунончи, калимаи jasper [p. 271], ки шакли арабияш ясб \ ясф \ яшб буда, дар таърихи забони тоҷикӣ низ ба гунаҳои яшп \ яшф \ яшб \ яшм истифода шудааст ва номи як навъ санги қиматбаҳои ақиқмонанди ҳарранга аст [18, қ. 2, с. 638], мисоли ҳамин гуна унсурҳои луғавист. Усули иқтибосшавии калимаи номбурдари метавон ҷунин нишон дод: арабӣ > юнонӣ > лотинӣ > фаронсавӣ > англисӣ. Ҳамин роҳи сайри таърихиرو унсурҳои

луғавии *myrth* [р. 342-343] (арабӣ муър “талх, дардовар”- 17, с. 490 -491), *sarcenet \ sarsnet* “абрешими нозук” [р. 463] низ тай намудаанд.

Сайри таърихии калимаи арабиасли **муробит**, ки маънои “гурӯҳи хатти муқаддам ва пештози ҷабҳа, истода ва урдузада дар баробари душман”-ро дошта [17, с. 491], ба забони англисӣ дар шакли *marabou \ marabout* [р. 313 -314] ба кор меравад, чунин аст: арабӣ > португалӣ > испанӣ > фаронсавӣ > англисӣ.

Ин калима ба баъзе забонҳои дигар низ (мисли русӣ дар шакли **марабут**) роҳ ёфта, дар гузашта ба ҳамон маънои зикргардида, вале имрӯз ба маънои “дарвеш” ба кор меравад [15, с. 301].

Аз баррасии маводди дар “Фарҳанги этимологии забони англисӣ”-и У. У. Скит дарҷёфта метавон ба чунин натиҷа расид, ки иқтибосҳои арабӣ як сарчашмаи муҳимми ғаномандии забони англисӣ ба шумор рафта, онҳоро англисҳо аз рӯи зарурат қабул кардаанд.

Чунин иқтибосҳо бештар ба воситаи забонҳои миёнарав ба таркиби луғавии забони англисӣ роҳ ёфта, дар ин вазифа нақши забонҳои фаронсавӣ ва испанӣ назар ба забонҳои дигари олам калон аст.

Баъзе иқтибосҳои арабӣ танҳо ба тавассути як забони миёнарав, ҳиссаи дигар ба воситаи яқчанд забон ба англисӣ интиқол гардида, аз асли худ хеле дур рафтаанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Абдулҳадов Ж.З. *Лексические заимствования в «Таърихи Байҳаки» Ходжи Абулфазла Мухаммада бинни Хусайна Байҳаки - дабира [Текст] / Ж.З. Абдулҳадов: автореф. дисс. канд. филол. наук. Душанбе, 2012. - 23 с.*
2. Алиева Ф. *Арабизированная и фарсизированная лексика в «Гияс-ул-лугат» Мухаммада Гиясуддина Ромпури [Текст]: автореф. дисс. канд. филол. наук. - Душанбе, 2017. - 23с.*
3. Аракин В. Д. *История английского языка [Текст] / В. Д. Аракин. -Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2003. -272 с.*
4. Гаврилова Т.Д. *История арабской по происхождению лексики в русском языке (на материале памятников XII-XVII вв.) [Текст]: автореф. дисс. канд. филол. наук. -Москва, 1981. - 22 с.*
5. Дадашев М. П. *Лексические связи германских языков с иранскими[Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Москва, 1965. - 18 с.*
6. Ильяхов А.Г. *Этимологический словарь. Античные корни в русском языке. Около 1500 слов [Текст] / А. Г. Ильяхов. -Москва: АСТ- Астрель, 2009. - 669 с.*
7. Каландаров С.Д. *Арабские заимствованные слова в «Наводир-ул-вакоеъ» Ахмада Дониша [Текст]: автореф. дисс. канд. филол. наук. - Душанбе, 2006. - 24 с.*
8. Маҷидов Ҳ. *Забони адабии муосири тоҷик. Ҷилди I. Лугатииносӣ. Китоби дарсӣ [Матн] / Ҳ. Маҷидов. -Душанбе: Деваитич, 2007. -254 с.*
9. Маҷидов Ҳ. *Сеҳри сухани форсии тоҷикӣ [Матн] / Ҳ. Маҷидов. -Душанбе: Дақиқӣ. 2014. - 351 с.*
10. Мирсаминова Г. М. *Арабские и персидско-таджикские заимствования в английском языке [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук. -Душанбе, 2018. - 30 с.*
11. Montgomery W.W. *Islamic Surveys. 9. The influens of Islam of Medieval Europe [Text] / W. W. Montgomery. Edinburgh at the University press. 1972. - 125 p.*
12. Мухаммадориш А. *Процессы освоения арабской лексики в разноструктурных языках (на материале таджикского языка Таджикистана и узбекского языка Афганистана) [Текст]: автореф. дисс. канд. филол. наук. - Душанбе, 2016. - 26 с.*
13. Насруллоев М. Н. *Арабские заимствования в прозе Убайда Зокони [Текст]: автореф. дисс. канд. филол. наук. -Душанбе, 2010. - 19 с.*
14. Skeat W. W. *A Concise Etimological Dictionary of the English Language [Text] / W. W. Skeat. Oxford University Press. 1967. - 688 p.*

15. Словарь иностранных слов (А - Я). 18-е издание, стереотипное. –Москва: Русский язык. 1989. -620 с.
16. Солихов Н.Х. Лингвистический анализ арабских масдаров в таджикском языке [Текст]: автореф. дисс. канд. филол. наук. -Душанбе, 2013. - 25 с.
17. Устодӣ Ҳ. Фарҳанги арабӣ ба форсӣ [Матн] / Ҳ. Устодӣ. Чопи дувум. –Машиҳад: Тарона, 1341. -640 с.
18. Фарҳанги забони тоҷикӣ [Матн] / Дар зери таҳрири М. Шукуров, В. А. Капранов, Р. Ҳошим, Н. А. Маъсумӣ. -Москва: ЭСТ, 1969. Ҷилди 1, - 951 с. ; ҷилди 2, - 952 с.

REFERENCES:

1. Abdulkhodov, Zh. Z. Lexical Borrowings in “Tarikh-i Bayhaqi” by Khwaja Abulfazl Muhammad binni Husayn Bayhaqi the Dabir [Text] / Zh. Z. Abdulkhodov: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Dushanbe, 2012. 23 pp.
2. Alieva, F. Arabized and Persianized Vocabulary in “Ghiyas-ul-Lughat” by Muhammad Ghiyasuddin Rompuri [Text] / F. Alieva: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Dushanbe, 2017. 23 pp.
3. Arakin, V. D. History of the English Language [Text] / V. D. Arakin. Moscow: FIZMATLIT, 2003. 272 pp.
4. Gavrilova, T. D. History of Vocabulary of Arabic Origin in the Russian Language (Based on Monuments of the 12th–17th Centuries) [Text] / T. D. Gavrilova: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Moscow, 1981. 22 pp.
5. Dadashev, M. P. Lexical Connections of Germanic Languages with Iranian [Text] / M. P. Dadashev: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Moscow, 1965. 18 pp.
6. Ilyakhov, A. G. Etymological Dictionary. Ancient Roots in the Russian Language. About 1500 Words [Text] / A. G. Ilyakhov. Moscow: AST-Astrel, 2009. 669 pp.
7. Kalandarov, S. D. Arabic Borrowed Words in “Navodir-ul-Vaqoe” by Ahmad Donish [Text] / S. D. Kalandarov: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Dushanbe, 2006. 24 pp.
8. Majidov, H. Modern Tajik Literary Language. Volume 1. Lexicology. Textbook [Text] / H. Majidov. Dushanbe: Devashtich, 2007. 254 pp.
9. Majidov, H. The Magic of Tajik Persian Speech [Text] / H. Majidov. Dushanbe: Daqiqi, 2014. 351 pp.
10. Mirsaminova, G. M. Arabic and Persian-Tajik Borrowings in the English Language [Text] / G. M. Mirsaminova: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Dushanbe, 2018. 30 pp.
11. Montgomery, W. W. Islamic Surveys. 9. The Influence of Islam on Medieval Europe [Text] / W. W. Montgomery. Edinburgh: At the University Press, 1972. 125 pp.
12. Muhammadorif, A. Processes of Assimilation of Arabic Vocabulary in Structurally Different Languages (Based on the Material of the Tajik Language of Tajikistan and the Uzbek Language of Afghanistan) [Text] / A. Muhammadorif: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Dushanbe, 2016. 26 pp.
13. Nasrulloev, M. N. Arabic Borrowings in the Prose of Ubaid Zakoni [Text] / M. N. Nasrulloev: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Dushanbe, 2010. 19 pp.
14. Skeat, W. W. A Concise Etymological Dictionary of the English Language [Text] / W. W. Skeat. Oxford University Press, 1967. 688 pp.
15. Dictionary of Foreign Words (A–Ya). 18th Edition, Stereotyped. Moscow: Russky Yazyk, 1989. 620 pp.
16. Solikhov, N. Kh. Linguistic Analysis of Arabic Masdars in the Tajik Language [Text] / N. Kh. Solikhov: Author’s Abstract of Cand. Philol. Sci. Dissertation. Dushanbe, 2013. 25 pp.
17. Ustodi, H. Arabic–Persian Dictionary [Text] / H. Ustodi. Second Edition. Mashhad: Tarona, 1341. 640 pp.
18. Dictionary of the Tajik Language [Text] / edited by M. Shukurov, V. A. Kapranov, R. Hoshim, N. A. Ma’sumi. Moscow: EST, 1969. Vol. 1, 951 pp.; Vol. 2, 952 pp.